

ЕКОНОМІКА

ECONOMICS

Вербіцька Інеса. Інструменти бюджетно-податкового регулювання економіки. *Економічний дискурс*. 2021. Випуск 3-4. С. 7-13.

DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2021-2-1>

УДК 336.225

JEL Classification H20

Вербіцька Інеса

к. е. н., доцент, доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін

Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу

Західноукраїнський національний університет

м. Чортків, Україна

E-mail: verbinessa@ukr.net

ORCID: 0000-0003-4632-859X

ІНСТРУМЕНТИ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ

Анотація

Вступ. На сьогодні бюджетно-податкові інструменти відіграють вагомую роль у реалізації політики державного регулювання економічного розвитку. Проведення результативної економічної політики передбачає використання бюджетно-податкових інструментів, які сприяють забезпеченню довгострокових фінансово-економічних цілей. З огляду на це вибір бюджетно-податкових інструментів, час введення їх в дію та їхня комбінація – це важливі питання, тому для їх вирішення необхідно провести виважене оцінювання фінансово-економічного стану економіки.

Методи. У процесі написання статті використано загальнонаукові прийоми й методи економічних досліджень. Теоретико-методологічну основу розвідки становлять аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців із питань вивчення інструментів бюджетно-податкового регулювання економіки, ресурси Internet. У статті використано загальні та спеціальні методи дослідження, зокрема: загальнонаукові та спеціальні – для забезпечення досягнення мети; абстрактно-логічний та діалектичний – для обґрунтування теоретичних положень та висновків.

Результати. У статті проаналізовано теоретичні аспекти поняття «бюджетно-податкове регулювання». Констатовано визначальну роль бюджетно-податкових інструментів у розвитку економіки держави. Визначено, що в переважній більшості випадків бюджетно-податкові інструменти науковці розглядають як загальну систему з бюджетних та податкових інструментів. Доведено, що результативне бюджетно-податкове регулювання сприяє забезпеченню виходу з кризових процесів держави. Отримані результати дослідження дозволяють констатувати наявність значної кількості бюджетно-податкових інструментів.

Перспективи. Подальші наукові дослідження спрямуємо на вивчення бюджетно-податкового інструментарію як головного елементу системи регулювання економічного розвитку держави.

Ключові слова: бюджетно-податкове регулювання, бюджетний інструмент, податковий інструмент, економічний розвиток.

Вступ.

На сьогодні бюджетно-податкові інструменти відіграють вагомую роль у реалізації політики державного регулювання економічного розвитку. Проведення результативної економічної політики передбачає використання бюджетно-податкових інструментів, які сприяють забезпеченню довгострокових фінансово-економічних цілей. З огляду на це вибір бюджетно-податкових інструментів, час уведення їх в дію та їхня комбінація – це важливі питання, тому для їх вирішення необхідно провести виважене оцінювання фінансово-економічного стану економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідження інструментів бюджетно-податкового регулювання економіки сьогодні набуває особливої актуальності. Теоретичні й практичні аспекти вивчення цього питання розглянули провідні вітчизняні й зарубіжні науковці, зокрема: О. О. Завгородня [1], Л. К. Сергієнко [4], Г. В. Сидор [5] та ін.

Однак багато проблем теоретичного та практичного характеру у цій сфері все ще не вирішені, що зумовлює потребу в проведенні додаткових наукових пошуків. Крім цього, така необхідність обумовлена постійним розширенням видів бюджетно-податкових інструментів у результаті трансформаційних процесів, які визначаються процесами цифровізації національної економіки.

Мета.

Мета – дослідити сутність інструментів бюджетно-податкового регулювання економіки.

Методологія дослідження.

У процесі написання статті використано загальнонаукові прийоми й методи економічних досліджень. Теоретико-методологічну основу розвідки становить аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців із питань вивчення інструментів бюджетно-податкового регулювання економіки, ресурси Internet. У статті використано загальні та спеціальні методи дослідження, зокрема: загальнонаукові та спеціальні – для забезпечення досягнення мети; абстрактно-логічний та діалектичний – для обґрунтування теоретичних положень та висновків.

Результати.

З одного боку, результативність дії бюджетно-податкових інструментів залежить від стану економіки, а з другого – вони прямо впливають на її розвиток. Таким чином, для покращення дієвості бюджетно-податкових інструментів необхідне постійне вдосконалення бюджетно-податкової сфери, насамперед забезпечення прозорості дохідної та видаткової частин бюджету, їхньої збалансованості.

Бюджетно-податкові інструменти становлять основу забезпечення держави потрібними грошовими коштами для виконання своїх функцій. Тобто держава за допомогою бюджетно-податкових інструментів може стимулювати чи обмежувати підприємницьку активність, результативно регулювати доходи і видатки бюджету, впливати на безробіття та інфляцію.

Для дослідження видів бюджетно-податкових інструментів насамперед необхідно конкретизувати сутність поняття «бюджетно-податкове регулювання» (табл. 1).

Інколи науковці відокремлюють терміни «бюджетне регулювання» та «податкове регулювання». Таке розмежування, з нашої точки зору, умовне, тому що ці елементи взаємопов'язані та функціонують паралельно. З огляду на це застосування терміна «бюджетно-податкове регулювання» вказує на сферу впливу державної політики в процесі регулювання кризовими процесами.

Таблиця 1. Теоретичні підходи до визначення сутності «бюджетно-податкове регулювання»*

Автор	Визначення
Завгородня О. О.	система державних заходів щодо змін в умовах оподаткування та в обсягах і структурі державних видатків з метою нормального протікання розширеного відтворення й забезпечення динамічної макроекономічної рівноваги [1]
Паєнтко Т. В.	сукупність інструментів і важелів, за допомогою яких держава створює умови для мобілізації необхідного обсягу фінансових ресурсів та їх ефективного використання з метою забезпечення сталого економічного зростання [2]
Тріпак М. М.	процес формування розподілу та використання фондів грошових коштів адміністративно-територіальних формувань [6]
Черничко Т. В.	зміна структури бюджету країни з метою вирішення тактичних і стратегічних цілей державного регулювання економіки [7]

*Джерело: складено на основі [1;2;6;7]

Бюджетно-податкові інструменти націлені регулювати дві взаємообумовлені і взаємопов'язані сторони економічної діяльності держави. Складовими бюджетно-податкового регулювання є бюджетне та податкове регулювання.

Мета бюджетного регулювання – сприяти фінансовому забезпеченню соціально-економічного розвитку держави, результативно вдосконалювати методологічні аспекти фінансово-бюджетного прогнозування й планування, проводити дієвий фінансовий контроль використання бюджетних ресурсів.

Бюджетне регулювання полягає у стримуванні або стимулюванні розвитку економіки держави; у розподілі фінансових ресурсів з метою результативного вирішення тактичних і стратегічних цілей державного регулювання економіки; у вирішенні проблем соціального характеру шляхом перерозподілу фінансових потоків між окремими категоріями населення тощо. Профіцит чи дефіцит бюджету, видатки та доходи, державні позики та кредити, субсидії, інвестиції належать до бюджетних інструментів.

Посилення ролі бюджетного регулювання зумовлено його здатністю до реалізації структурних реформ економічної системи та стимулювання розвитку продуктивних сил. Вважаємо, що бюджетне регулювання економіки має бути спрямоване на створення сприятливих умов для конкурентоспроможності та результативності фінансової системи, реалізацію економічних перетворень, покращення інвестиційного середовища й стимулювання економічного розвитку. Отже, результативність бюджетного регулювання значною мірою залежить від рівня наукового обґрунтування його місця в розвитку суспільних відносин.

Вагому роль у бюджетній політиці відіграють довгострокові завдання бюджетного регулювання, а саме:

- підвищення результативності використання фінансового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць та фінансового потенціалу держави;
- покращення соціального забезпечення населення держави;
- результативне стимулювання економічного зростання.

З огляду на це одним із результативних інструментів забезпечення активізації соціально-економічного зростання та макроекономічної стабілізації є бюджетне регулювання. Воно відповідає за забезпечення досягнення соціальних стандартів та довгострокових цілей розвитку економічної системи.

Мета податкового регулювання – сприяти економічному зростанню та надходженню фінансових ресурсів до Державного бюджету. Податкове регулювання значною мірою залежить від обраної податкової політики, системи оподаткування, податкових пільг. Податки, збори та внески до цільових фондів належать до податкових інструментів.

Роль податкового регулювання полягає у забезпеченні важливих передумов для структурної перебудови національної економіки та її результативного зростання. Отже, податкове регулювання має важливе значення для державного регулювання економіки.

Головні завдання податкового регулювання – це створення результативного податкового клімату для зовнішньої та внутрішньої діяльності держави, забезпечення преференційних податкових умов для стимулювання регіональних напрямів руху капіталів та пріоритетних галузей економіки. У податковому регулюванні будь-які перекося в бік одного або декількох аспектів спричиняють розбалансування економіки в результаті порушення економічних інтересів макроекономічних суб'єктів, тому стабільний розвиток економіки держави в довгостроковій перспективі буде неможливий.

Результативним фактором стабілізації вітчизняної економіки є раціональне податкове регулювання, яке насамперед відображається у виваженому антикризовому податковому управлінні.

Вважаємо, що інструменти бюджетного регулювання мають виконувати регулювальні функції, а інструменти податкового регулювання виконують більшою мірою ресурсоутворювальну та стимулюючу функції.

З огляду на це перелік бюджетно-податкових інструментів справді можна розглядати як сукупність бюджетних, податкових інструментів, які забезпечуватимуть можливість функціонування бюджетно-податкового механізму в системі державних фінансів. Врахувавши окреслені теоретичні положення, у табл. 2 ми відобразили бюджетно-податкові інструменти, які органи влади використовують найчастіше.

Таблиця 2. Бюджетно-податкові інструменти*

Бюджетні інструменти	Податкові інструменти
Структура видатків бюджету	Податки
Бюджетне планування	Податкові пільги
Міжбюджетні трансферти	Податкові санкції
Бюджетний контроль	Податковий контроль
Бюджетне кредитування	Спеціальні податкові режими
Державні гарантії	Автоматизація оподаткування
Бюджетне інвестування	Податковий кредит
Бюджетний дефіцит	Податкові канікули
Соціальні трансферти	
Державні закупівлі	

*Джерело: складено на основі [8].

Аналізуючи інформацію у табл. 2, стверджуємо, що органи державної влади різних рівнів розробили широкий спектр бюджетно-податкових інструментів, використання яких приводить до здійснення державного регулювання економічних процесів у державі, підвищення її соціально-економічного розвитку, перерозподілу фінансових ресурсів. З огляду на це реалізація механізму бюджетно-податкового регулювання передбачає використання двох груп важелів – бюджетних та податкових, дія яких реалізується через застосування відповідних інструментів (табл. 2).

Перед вітчизняною економікою постають нові виклики у вигляді довготривалої економічної й політичної кризи та пандемії. Наслідок цих подій – нестабільне економічне середовище, зростання державного боргу, нестабільний валютний курс, зниження темпів виробництва. Такі процеси провокують рецесію й стагнацію слабкої економіки. На наше переконання, за допомогою виважених бюджетно-податкових заходів вітчизняний уряд має допомагати пріоритетним галузям економіки оговтатися від деструктивних процесів і шоківих впливів, що спричинені вищенаведеними факторами.

Масштаби економічної діяльності в Україні значно скоротилися через геополітичну кризу 2014–2015 рр., пандемію COVID-19. Ми не робимо оптимістичні прогнози через довготривалий російсько-український конфлікт та пандемію COVID-19, які завдали нищівного удару по вітчизняній економіці. З огляду на це сьогодні потрібно виважено застосовувати заходи бюджетно-податкового характеру, що є результативними інструментами забезпечення виходу держави із стадії довготривалої рецесії та стабілізації економічної ситуації.

Результативність бюджетно-податкового регулювання має полягати у формуванні вектора руху економіки держави через стимулювання конкурентоспроможності як конкретних регіонів чи держави, так і окремих галузей національної економіки.

З одного боку, бюджетно-податкове регулювання – це результативний засіб подолання «провалів ринку», а з іншого – джерело численних «провалів державного втручання» (табл. 3). Для цього, на нашу думку, потрібне обережне й гнучке ставлення уряду до використання бюджетно-податкових засобів, де його виразні вияви простежуються за умов, коли держава змінює характер бюджетно-податкової політики на переломних стадіях розвитку.

Таблиця 3. Бюджетно-податкове регулювання: об'єкти впливу та негативні наслідки*

«Провали ринку»	«Провали державного втручання»
<ul style="list-style-type: none">– довготривалий економічний спад, криза;– надмірна інфляція;– неефективна структура виробництва;– проблеми реалізації науково-технічного потенціалу;– негативний вплив економічної діяльності різних суб'єктів ринку на навколишнє середовище;– соціальна несправедливість ринку, економічна нерівність тощо	<ul style="list-style-type: none">– слабкий соціальний захист окремих груп населення;– нерівномірність розподілу фінансових ресурсів або взагалі їх відсутність на ті соціальні потреби та сфери економіки, де приватний сектор не працює чи працює слабо;– нерівномірність соціально-економічного розвитку територій, регіонів;– надмірний податковий тягар, що його несуть різні суб'єкти економіки тощо

*Джерело: складено на основі [3].

Вважаємо, що всі інструменти держави мають бути спрямовані на забезпечення результативного виходу з кризових процесів та мінімізацію їхніх наслідків. Для реалізації системного та комплексного підходів до вирішення цієї проблеми необхідно створити оптимальну модель державного регулювання кризовими процесами. Її можна сформувати, застосувавши такі форми державного регулювання кризових процесів:

- зовнішньоекономічне та соціальне регулювання;
- грошово-кредитне регулювання;
- бюджетно-податкове регулювання.

За умови комплексного застосування таких форм державного регулювання можна врахувати всі аспекти вияву кризових процесів.

Висновки і перспективи.

В умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в економіці України, держава – це регулятор, який здійснює результативне управління під час виникнення кризових явищ. З огляду на це бюджетно-податкове регулювання спрямоване на управління фінансовими потоками між секторами національної економіки, забезпечення здатності виконувати основні соціально-економічні функції держави та формування необхідних фінансових ресурсів.

Подальші наукові дослідження спрямуємо на вивчення бюджетно-податкового інструментарію як головного елементу системи регулювання економічного розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Завгородня О. О. Фіскальне регулювання: зміст, основні форми та напрямки впливу на соціально-економічні процеси. Проблеми перехідної економіки України, присвяченої 100-річчю Державної металургійної академії України : матер. наук.-практ. конф., (Дніпропетровськ, 1998 р.). Дніпропетровськ : Січ, 1998. С. 136–139.
2. Пасентко Т. В. Інструменти фіскального регулювання фінансових потоків. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2011. №8. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua>. (дата звернення : 22.09.2021).
3. Поснова Т. В., Циганкова С. Л. Особливості здійснення бюджетно-податкової політики та шляхи її вдосконалення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №3. С. 71–75.
4. Сергієнко Л. К. Вплив бюджетно-податкової політики на соціально-економічний розвиток держави. *Вісник ЖДТУ*. 2010. №3 (53). С. 342–345.

5. Сидор Г. В., Вербіцька І. І. Наукові підходи до визначення економічного змісту поняття «бюджетний менеджмент». Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством : матер. IV Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., (м. Полтава, 31 берез. 2021 р.) : у 2-х ч. Полтава, 2021. Ч. 2. С. 168–171.

6. Тріпак М. М., Тимчук О. Й. Бюджетне регулювання в період трансформації міжбюджетних відносин. *Наукові записки. Тернопільський державний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. Серія : Економіка.* №11. 2002. С. 67–70.

7. Черничко Т. В. Застосування інструментів бюджетно-податкового та грошово-кредитного регулювання в умовах перехідного періоду. *Вісник технологічного університету. №4. Частина 2. Серія : Економічні науки.* Хмельницький, 2002. С. 275–280.

8. Шапошников К. С., Крилов Д. В., Якушко І. В. Сутність та види фіскальних інструментів. *Проблеми і перспективи економіки і управління.* 2021. №2 (26). С. 164–171.

Статтю отримано: 20.10.2021 / Рецензування 28.11.2021 / Прийнято до друку: 30.12.2021

Inesa Verbitska

Ph.D. (in Economics), Associate Professor
Department of Fundamental and Specialized Disciplines
Chortkiv Education and Research Institute of Entrepreneurship and Business
West Ukrainian National University
Chortkiv, Ukraine
E-mail: verbinessa@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4632-859X

TOOLS OF BUDGET AND TAX REGULATION OF THE ECONOMY

Abstract

Introduction. Today, budget and tax instruments play an important role in implementing the policy of state regulation of economic development. The implementation of effective economic policy involves the use of fiscal instruments that contribute to long-term financial and economic goals. Given this, the choice of fiscal instruments, the time of their implementation and their combination - these are important issues, so to address them it is necessary to conduct a balanced assessment of the financial and economic condition of the economy.

Methods. In the process of writing the article used general scientific techniques and methods of economic research. The theoretical and methodological basis of intelligence is the analysis of scientific works of domestic and foreign scientists on the study of tools of budget and tax regulation of the economy, Internet resources. The article uses general and special research methods, in particular: general and special – to ensure the achievement of this goal; dialectical, abstract and logical – to substantiate theoretical positions and conclusions.

Results. The article analyzes the theoretical aspects of the concept of «fiscal regulation». The decisive role of budgetary and tax instruments in the development of the state economy is stated. It is determined that in the vast majority of cases, fiscal instruments are considered by scholars as a general system of budgetary and fiscal instruments. It is proved that effective budget and tax regulation helps to ensure the way out of crisis processes of the state. The results of the study allow us to state the existence of a significant number of fiscal instruments.

Discussion. Further research will focus on the study of budget and tax tools as the main element of the system of regulation of economic development of the state.

Keywords: budget and tax regulation, budget instrument, tax instrument, economic development.

References

1. Zavorodnya, O.O. (1998). Fiskalne rehulyuvannya: zmist, osnovni formy ta napryamky vplyvu na sotsialno-ekonomichni protsesy [Fiscal regulation: content, main forms and directions of influence on socio-economic processes]. *Problemy perekhidnoyi ekonomiky Ukrainy : nauk.-prakt. konf.* Dnipropetrovsk, 136–139.

2. Payentko, T.V. (2011). Instrumenty fiskalnoho rehulyuvannya finansovykh potokiv [Tools of fiscal regulation of financial flows]. *Elektronne naukove fakhove vydannya «Efektyvna ekonomika»* [Effective Economy].

Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua>.

3. Posnova, T.V., & Tsyhankova, S.L. (2020). Osoblyvosti zdiysnennya byudzhethno-podatkovoyi polityky ta shlyakhy yiyi vdoskonalennya [Features of budget and tax policy and ways to improve it]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid* [Investments: Practice and Experience], 3, 71–75. (in Ukr.).

4. Serhiyenko, L.K. (2010). Vplyv byudzhethno-podatkovoyi polityky na sotsialno-ekonomichnyy rozvytok derzhavy [The impact of fiscal policy on socio-economic development of the state]. *Visnyk ZHDTU* [Bulletin of ZhSTU], 3 (53), 342–345. (in Ukr.).

5. Sydor, H.V., & Verbitska, I.I. (2021). Naukovi pidkhody do vyznachennya ekonomichnoho zmistu ponyattya «byudzhethnyy menedzhment» [Scientific approaches to determining the economic meaning of the concept of «budget management»]. *Aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku obliku, analizu ta kontrolyu v sotsialno-orientovaniy systemi upravlinnya pidpryyemstvom : IV Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. Poltava*, 168–171.

6. Tripak, M.M., & Tymchuk, O.Y. (2002). Byudzhethne rehulyuvannya v period transformatsii mizhbyudzhethnykh vidnosyn [Budget regulation in the period of transformation of intergovernmental relations]. *Naukovi zapysky. Ternopilsky derzhavnyy pedahohichnyy universytet im. V. Hnatyuka. Seriya : «Ekonomika»*. [Scientific Notes. Ternopil State Pedagogical University named after V. Hnatyuk. Series: «Economics»], 11, 67–70. (in Ukr.).

7. Chernychko, T.V. (2002). Zastosuvannya instrumentiv byudzhethno-podatkovoho ta hroshovo-kredytnoho rehulyuvannya v umovakh perekhidnoho periodu [Application of instruments of budget and tax and monetary regulation in the transition period]. *Visnyk tekhnolohichnoho universytetu. Seriya : «Ekonomichni nauky»* [Bulletin of the University of Technology. Series: «Economic Sciences»], 4 (2), 275–280. (in Ukr.).

8. Shaposhnykov, K.S., Krylov, D.V., & Yakushko, I.V. (2021). Sutnist ta vydy fiskalnykh instrumentiv [The essence and types of fiscal instruments]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky i upravlinnya* [Problems and Prospects of Economics and Management], 2 (26), 164–171. (in Ukr.).

Received: 10.20.2021 / Review 11.28.2021 / Accepted 12.30.2021

